

УДК 330.101.330.8

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-1.6>**Ковальов В.М.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємств та менеджменту,
Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут
Української інженерно-педагогічної академії (м. Бахмут)

Атаєва О.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств та менеджменту,
Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут
Української інженерно-педагогічної академії (м. Бахмут)

ПРОЯВ ЗАГАЛЬНОПЛАНЕТАРНОЇ КРИЗИ НА ПОЧАТКУ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

У статті визначено мету життя людини як прояв її суспільності відповідно до вимог об'єктивних економічних законів людської еволюції. Розглянуто можливі напрями усунення чи то послаблення руйнівних наслідків планетарної кризи в контексті існування людства шляхом соціально-економічного перевлаштування в межах новітньої епохи, тенденції якої сьогодні мають прояв у соціально-економічному протистоянні. Розкрито основні положення методології кількісного визначення суспільних зрушень на шляху соціально-економічних перевлаштувань людства у майбутньому за показниками рівня трудового потенціалу, людського і фізичного капіталу, оплати праці як виразників існуючих у світі виробничих відносин. Зокрема, винайдено методи аналізу і розрахунку рівня оплати праці як економічної категорії перехідного періоду до безпосередньо суспільного ладу у майбутньому людства за такими її елементами, як мінімальна, додаткова і стимулююча заробітна плата.

Ключові слова: закони еволюції, соціальні моделі, економічні системи, продуктивність праці, трудовий потенціал.

THE MANIFESTATION OF A GENERAL PLANETARY CRISIS AT THE BEGINNING OF THE THIRD MILLENNIUM

Kovalyov Valeriy, Ataeva Olena*Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy*

The article reveals the essence and preconditions of the global crisis in nature and society at the beginning of the third millennium. The purpose of human life as a manifestation of its society is defined in accordance with the requirements of the objectively existing laws of human evolution on the way to extracurricular society. In particular, attention is paid to such cataclysms of the planet that interfere with human life in the present and future, such as earthquakes, devastating typhoons, temperature fluctuations, downpours, tsunamis, or, conversely, droughts that lead to vegetation, crop failures, forest fires and more, to eliminate which humanity has limited opportunities. A significant impact on the state of natural conditions of our planet is caused by changes in solar activity. Changes in the survival of mankind, such as the emergence of viral diseases, including plague, Ebola, coronavirus and others, which endanger human life and lead to changes in production and living conditions, which in turn forces people to join forces in the struggle for survival. Possible ways to eliminate or mitigate the devastating effects of the planetary crisis in the context of human existence through socio-economic restructuring within the modern era, the trends of which are currently manifested in the socio-economic confrontation of such countries, on the one hand as the United States, on the other – Russia and China, which are heading to the social and economic space. The main provisions of the methodology for quantifying social changes on the path of socio-economic restructuring of mankind in the future by indicators: the level of labor potential, human and physical capital, wages, as representatives of existing industrial relations in the world. In particular, methods have been invented to analyze and calculate the level of wages as an economic category of the transition period to the direct social order in the future of mankind on such elements as the minimum, additional and stimulating wages. The scientific approaches to determining the degree of social maturity of society in the present and future, which distort the progress of mankind to its ultimate goal – the restructuring of extracurricular, direct community structure, its existence on the planet.

Keywords: laws of evolution, social models, economic systems, labor productivity, labor potential.

Постановка проблеми. Історико-логічні дослідження еволюції людського розвитку засвідчили, що на початку третього тисячоліття виявилася глибока всеосяжна планетарна криза природи і суспільства, прояв якої визначився в протиріччях між людиною і природою, особою і суспільством та особи самої із собою, що

викривається у війнах за території, ресурси, багатства, панування над людиною чи навіть над суспільством.

Як відомо, вся історична дійсність свідчить про безперервні і суперечливі зміни природного й економічного існування людства. Та якщо на ранніх стадіях свого розвитку людина була обмежена жорсткими умовами свого

існування і дефіцитом засобів виробництва, то у сучасний період значних досягнень розвитку продуктивних сил та накопичення багатств людство за рівних витрат праці зіткнулося з нерівністю розподілу її результатів між безпосередніми виробниками і власниками засобів виробництва за класовими ознаками. Ці ознаки засвідчують постійні соціальні конфлікти та незадоволеність життям переважної частини населення планети. Найбільш помітним виявом цього стало майнове розшарування людей, що призводить до соціальних конфліктів та інших форм класового протистояння не лише за майновими, а й за національними, територіальними, етнічними та іншими ознаками.

Не менш впливовими виявилися саме національні ознаки, за якими у світі виникають територіальні негаразди і війни, тоді як закони людської еволюції спонукають людство до інтернаціональної єдності як громадян Земної кулі. До цієї тенденції нашої епохи людство, як не дивно, також виникнення коронавірусної інфекції, розповсюдження якої не визнає національних кордонів, а боротьба проти якої спонукає людство до інтернаціональної єдності. Та ця тенденція викликана не лише вірусними захворюваннями, а й іншими природними явищами, передусім кризовим станом екосистеми нашої планети. Особливо це стало помітним у 2020 р., що виявилось у нерівномірному розподілі дощів у літній період на нашій планеті (де від посухи зникає рослинність, а від паводків знищується людське житло, гинуть люди й їхнє майно). Розповсюджуються лісові пожежі, землетруси, відбувається танення вікових льодовиків накопичень, посилюються вітри та цунами. Учені-екологи дійшли висновку про можливі зміни полюсів планети.

До того ж існуюча здавна на планеті застаріла економічна система капіталізму через розподіл суспільного продукту між людьми за критерієм власності, а не трудових заслуг, чи то за потребами, за наявності приватної власності розшаровує міжнародне товариство проміж держав або соціальних груп населення. Саме ця економічна система знайшла засоби до своєї тимчасової непохитності, про що свого часу ще попереджував К. Маркс. Саме історичні події початку XXI ст. засвідчили справедливості його побоювань.

Саме про це свідчать історичні події, що відбуваються у світі сьогодні під впливом природних, техніко-технологічних, соціально-економічних змін еволюційним шляхом як історична неминучість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, проблема кризових явищ у природі і суспільстві супроводжує розвиток людства протягом усього життя. І якщо з початку свого існування людина повністю залежала від природних умов як матеріальної основи свого буття, то з розвитком продуктивних сил людство одержало засоби протистояння або пристосування до руйнівних проявів природи. Саме до такого сценарію розвитку подій спонукають природа й історія людства, що нашої епохи людство до наукового пошуку. Та вчені-екологи й економісти по-різному відносяться до кризових явищ на планеті, які до того ж начебто не взаємозалежні. Саме на стику явищ розвитку природи планети і людства стоїть новітня наука про людинознавство, зародження якої засновано в працях таких відомих учених, як В.І. Вернадський [3], М.Г. Білопольський [1], Г.В. Задорожній [6]. За нашим уявленням, передумовами виникнення науки про нову людину стало усупільнення праці, розуму, духовності і високого суспільного покликання [7].

Окремим аспектам зазначеної проблеми присвячено значну кількість наукових праць, в яких здебільшого висвітлюються шляхи соціального перевлаштування людства або окремо питання соціально-трудових відносин на підприємствах чи в державі. Як відомо, найбільш ґрунтовний аналіз соціального перевлаштування світу надав К. Маркс у праці «Капітал». Та з часом виявилася живучість капіталістичної економічної системи, яка вміло пристосовується до зміни умов її існування. Але історична дійсність свідчить про неминучість соціальних змін у світі, доля яких виявляється переважно еволюційним шляхом. Зокрема, такий напрям досліджень соціальних зрушень у країнах світу розкривають В. Геєць [5], А. Гальчинський [4], В. Буланов [2] та ін.

З одного боку, в їхніх наукових працях розкрито умови усупільненої праці як залишкової системи Радянського Союзу, з іншого – з'явилися наукові роботи про сучасну капіталістичну систему, системний характер праці якої визначається опосередковано через товарно-грошові відносини за наявності приватної власності на засоби виробництва (як матеріалізованої частки капіталу). Це праці Дж. Кейнса, Г. Беккера, які носять апологетичний характер відносно цієї системи.

Проте об'єктивному аналізу зрушень існуючої економічної системи капіталізму, яка просувається об'єктивно до безпосереднього суспільного її ладу, бракує методів кількісного визначення закономірностей такого просування в окремих країнах і світі у цілому.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення історично визначених тенденцій спрямування людства до усупільнення своєї праці й існування та просування до позакласового суспільства. Саме в такому контексті бракує методологічних настанов аналізу і кількісного вияву соціально-економічних тенденцій та зрушень у світі під впливом погіршення природних і суспільних умов існування людства на нашій планеті, вияв яких є також метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. За своєю економічною сутністю трудовий потенціал є кількісним виразником існуючих виробничих відносин і продуктивних сил на різних рівнях його оцінки. Доказом цієї істини стає винайдена нами формула визначення рівня трудового потенціалу $\Sigma_{ТПО}$, а саме:

$$\Sigma_{ТПО} = \left[\frac{B_{де}}{T} + \frac{B_{ве}}{I_{су}} + \Delta B_{ин} + \Sigma_{в.оф.} + \Sigma_{вер} \right], \quad (1)$$

де $B_{де}$ – витрати на формування людського капіталу на довиробничому етапі його утворення, тис грн;

T – середня кількість років до виробничого формування людського капіталу;

$B_{ве}$ – витрати на людський капітал на відтворювальному етапі, які утворюються за рахунок заробітної плати, доходів, соціальних відрахувань із заробітної плати тощо, тис грн;

$I_{су}$ – індекс споживчих цін відповідного року;

$\Delta B_{ин}$ – інноваційні витрати на людський капітал (професійне навчання, лікування, покращення побутових умов тощо), тис грн;

$\Sigma_{в.оф.}$ – середньорічні амортизаційні відрахування на засоби виробництва, тис грн/особа;

$\Sigma_{вер}$ – середньорічні витрати на енергетичні ресурси для технологічних потреб у розрахунку на одну особу, тис грн.

Отже, структурний аналіз формули 1 виявляє її подвійну сутність. З одного боку, вона вміщує засоби до існування у вартісному вигляді засобів споживання найманих працівників, тобто людського капіталу, з іншого – вартості засобів виробництва, тобто фізичного капіталу, який належить капіталістам як приватним його власникам, та виявляє ступінь експлуатації найманого працівника. Відповідно до такої структури, відбувається розподіл загального результату виробництва, тобто ефекту, який присвоюється власниками засобів виробництва.

Тому саме формула кількісного виразу рівня трудового потенціалу дає змогу виявити рівень продуктивних сил, виробничих відносин на об'єкті праці, ступінь експлуатації найманої праці через індекси соціалізації суспільства ($I_{св}$) і його капіталізації ($I_{кв}$). Для виразу рівня цих показників нами запропоновано таку формулу:

$$I_{св} = \frac{L_k \times 100}{T_n}, \quad (2)$$

де L_k – рівень людського капіталу суспільства як вартісно визначеного показника, що належить найманим працівникам, млн грн;

T_n – трудовий потенціал суспільства, млн грн.

Для визначення індексу капіталізації виробничих відносин суспільства ($I_{кв}$) пропонуємо формулу:

$$I_{кв} = \frac{\Phi_k \times 100}{T_n}, \quad (3)$$

де Φ_k – фізичний капітал як вартісна субстанція, визначення засобів виробництва і технологічної енергії, що належить підприємцям, млн грн.

Проведений за цією методологією аналіз соціальних змін в українському суспільстві у 2017–2019 рр. засвідчив їх коливання та зміну в бік зростання коефіцієнта соціалізації, на що впливає і зміна системи управління економікою в Україні за принципами територіальних громад.

Практично вияв підвищення індексу соціалізації виробничих відносин людства досягається забезпеченням найманим працівникам нарівні з власниками капіталу законодавчо закріплених прав, свобод і рівних економічних можливостей до життя. Запорукою історичної неминучості такого сценарію людського розвитку виявляються зміни, які відбуваються у всесвіті, а саме небувалі якісні і кількісні зростання продуктивних сил, яке усуває дефіцит засобів до життя, інтелектуалізація людського капіталу та зростання свідомості й освіти мешканців планети як прояву і потреби людської матеріальної, духовної і суспільної людської природи.

Тому виходячи з оцінки історичного досвіду соціальних перетворень людства у минулому, визначаються шляхи їх здійснення у майбутньому. Саме відсутність ефективних економічних методів підприємницької зацікавленості у виробництві минулого СРСР, за яких виник дефіцит засобів до життя, спіткала до зникнення його соціалістичної моделі, як і самої держави. Саме в такому контексті можливо оцінювати ленінську нову економічну політику (неп), яку її автор уважав зародком соціальної моделі розвитку радянської державності, яка могла гармонійно поєднувати методи соціалізації і капіталізації перехідного періоду людського суспільства у Росії того часу та спричинила би взаємодію розвитку продуктивних сил і виробничих відносин нової економічної системи. Та слід урахувати й те, що приватнопідприємницька ініціативність капіталізму здатна і до розширування бізнесу та знецінення

накопичених матеріальних цінностей унаслідок економічних криз і конкурентної боротьби, які прямують останнім часом від циклічності до безперервності.

Як відомо, порушення наукових принципів організації заробітної плати у суспільстві перехідного періоду є визначальними у соціальній перебудові людства в умовах загальнопланетарної кризи. Найбільш насущною проблемою організації оплати праці у капіталістичному суспільстві виявляється забезпечення її не лише на відтворювальному, а й на стимулюючому рівні та методологічні настанови відповідних розрахунків, які відсутні.

Отже, виникає потреба, перш за все, визначитися з об'єктивним економічним законом оплати праці. На нашу думку, таким законом сучасного суспільства стає закон, який визначається як рівновага між економічним потенціалом і порогом соціальної відчуженості оплати праці для працівників та їхніх родин. Практика використання цього закону створює механізм взаємодії елементів суспільних продуктивних відносин та соціальних наслідків праці.

Цей механізм поєднує як фізичний капітал (засоби виробництва, технологічну енергію та матеріальні ресурси, які належать підприємцю), так і людський капітал, трудові ресурси, які належать найманим працівникам і реалізуються через заробітну плату. Та слід урахувати, що в контексті методологій формування заробітної плати як виразника людського капіталу і соціальних перетворень виникає потреба розв'язання принципової проблеми, а саме визначення рівня мінімальної заробітної плати (у структурі основної заробітної плати, рівень якої прямує до зближення відносно темпів зростання заробітної плати на один відсоток зростання продуктивності праці).

Ми вважаємо, що при цьому варто враховувати перегляд рівня мінімальної заробітної плати, який пов'язано з переглядом рівня прожиткового мінімуму, методика виявлення котрого має свої особливості, пов'язані з визначенням фізіологічно обґрунтованих норм споживання та змінами економічних параметрів. Окрім того, під час аналізу важливо враховувати також динаміку співвідношення темпів зростання продуктивності праці. Та всі названі параметри регулювання рівня оплати праці потребують досконалого методологічного підходу, якому насправді не приділялося серйозної уваги з боку економічної науки.

Водночас в Україні виникло таке становище, коли регулювання мінімальної заробітної плати відбувається не за соціальними і фізіологічними параметрами, а за залишковим принципом у разі наявності коштів у бюджеті, що змушує державу надавати збіднілим верствам населення адресну допомогу.

Звертаючись до наукових підходів до вирішення проблем мінімальної заробітної плати, слід зазначити, що не частота перегляду мінімальної заробітної плати за рік, а темпи і рівень її зростання повинні перевищувати не лише зростаючі потреби працівників, а й темпи зростання споживчих цін.

Уважаємо за потрібне враховувати, окрім фізіологічного нормування людських матеріальних потреб, також інтелектуальні потреби, товари загального вжитку, заощадження, податкові платежі тощо. Отже, для розрахунку раціонального прожиткового мінімуму на майбутнє ($П_{мр}$), який створює рівень мінімальної заробітної плати, рекомендуємо таку формулу розрахунку:

$$P_{mp} = \sum_i^n q_i \times C_{oi} \times K_p, \tag{4}$$

де q_i – фізіологічно і соціально обґрунтовані норми споживання i -тих життєво необхідних продуктів харчування, товарів домашнього вжитку, послуг на одну особу (в натуральному виразі);

C_{oi} – базові ціни на окремі види продуктів харчування, предметів домашнього вжитку;

I_{ci} – індекс споживчих цін у конкретному році;

K_p – коефіцієнт реальності забезпечення нормованого рівня фізіологічних і соціальних потреб зайнятого населення країни.

Виходячи із цього:

$$K_p = \frac{P_{nф}}{(P_{mp} \times C_{zn})}, \tag{5}$$

де $P_{nф}$ – рівень прогнозованого фінансування, млн грн;

C_{zn} – чисельність зайнятого населення, млн осіб.

Варто, однак, мати на увазі, що під час визначення мінімальної заробітної плати, еквівалентної вартості робочої сили, на основі чого формується відтворювальний її рівень, треба структурувати фонд оплати праці, встановлюючи оптимальну структуру її елементів, серед якої у складі основної заробітної плати слід надати персонального статусу. У результаті принципово нова структура фонду оплати праці ($\Phi_{оп}$) матиме такий вигляд (табл. 1).

Отже, за цією структурою можливе застосування методів розрахунку середньої заробітної плати (Z_c) і окремих її елементів за такою загальною формулою:

$$Z_c = B_{pc} + D_n + Z_o + K_o, \tag{6}$$

де B_{pc} – вартість робочої сили або відтворювальний рівень мінімальної заробітної плати, грн;

D_n – диференційовані надбавки до мінімальної тарифної ставки за відхилення від стандартів за такими показниками, як якість, напруженість, умови праці, грн;

Z_o – заохочувальні виплати за успішність і якість праці понад її норму, виконувану на 100%, грн;

K_o – компенсаційні виплати за успішність і якість праці, грн.

Отже, для визначення загального $\Phi_{оп}$ ($\Phi_{опзаг}$) відповідно до визначеної структури можливо рекомендувати таку формулу:

$$\Phi_{опзаг} = \Phi_{опос} + \Phi_{опдо} + \Phi_{опза}, \tag{7}$$

де $\Phi_{опос}$ – фонд основної заробітної плати, грн;

$\Phi_{опдо}$ – фонд додаткової заробітної плати, грн;

$\Phi_{опза}$ – фонд заохочувальних виплат, грн.

Тоді фонд основної заробітної плати можна розрахувати за такою формулою:

$$\Phi_{опос} = Z_{п.мін} \times \bar{K}_i \times \bar{K}_y \times \bar{K}_к \times 12 \times C_i, \tag{8}$$

де $Z_{п.мін}$ – мінімальна заробітна плата однієї особи, яку повинна встановлювати держава виходячи з науково обґрунтованих фізіологічних і соціальних потреб працівників, грн/міс.;

\bar{K}_i – середній коефіцієнт зростання мінімальної заробітної плати за інтенсивність праці (встановлюється за формами заробітної плати);

\bar{K}_y – середній коефіцієнт зростання мінімальної заробітної плати за умови праці (встановлюється відповідно до мінімальної тарифної ставки);

$\bar{K}_к$ – середній коефіцієнт зростання мінімальної заробітної плати за професійну майстерність працівників (встановлюється за тарифними коефіцієнтами);

C_i – чисельність працівників, осіб.

Можливості подальшого підвищення середньої заробітної плати або використання наявних для цього економічних резервів можуть бути встановлені за критерієм співвідношення еталонних і фактичних темпів зростання заробітної плати на один відсоток зростання продуктивності праці.

Методологічні підходи до відповідних розрахунків передбачають визначення індексу еталонного (нормативного) співвідношення темпів зростання заробітної плати на один відсоток зростання продуктивності праці ($I_{сн(е)}$) за такою формулою:

$$I_{сн(е)} = \frac{I_{нз} / [I_{ci} (I_{нз} - I_{фнз}) / 100 + 1]}{I_{mn} \left(1 + \frac{\Delta PPP}{100}\right)}, \tag{9}$$

де $I_{нз}$ – індекс зміни рівня номінальної заробітної плати;

I_{ci} – індекс споживчих цін;

$I_{нз}$ – нормативна частка заробітної плати у ВВП (за досвідом розвинених країн, установлюється як середня на рівні не менше 50%);

Таблиця 1

Прогнозована структура фонду оплати праці

Елементи структури $\Phi_{оп}$	Мета структуризації	Класифікаційні групи працівників	Результат структуризації
1. Основна заробітна плата	Відповідність рівня заробітної плати виконанню норм праці на 100%	Персонал підприємства	Забезпечення відповідності і рівня оплати праці критерію її соціальної відчутності для працівників та їхніх родин
1.1. Мінімальна заробітна плата	Забезпечення відтворювального рівня заробітної плати	Наймані працівники нижчої кваліфікації в нормальних умовах праці	Встановлення заробітної плати на рівні вартості робочої сили
1.2. Доплати, компенсації та надбавки до основної заробітної плати за інтенсивність праці, її умови, якість тощо	Компенсації за відхилення від стандартних умов і понаднормову працю	Основні і допоміжні робітники	Диференціація заробітної плати за кількістю, якістю та умовами праці
2. Додаткова заробітна плата і доплати за сумісництво, керівництво бригадою тощо	Компенсації за відхилення від стандартних умов і понаднормову працю	Основні і допоміжні робітники	Диференціація заробітної плати за кількістю, якістю та умовами праці
3. Заохочувальні виплати з різних джерел	Стимулювання ефективності та якості праці	Персонал підприємства	Стимулювання роботи понад норму, за її підвищення, ефективність і якість праці

$I_{фчз}$ – фактична частка заробітної плати у ВВП, %;
 I_{mn} – індекс фактично досягнутого рівня продуктивності праці порівняно з попереднім роком;

$\Delta ПП$ – приріст продуктивності праці за рахунок використання її виявлених резервів (усунення нераціональних витрат робочого часу тощо), %.

Отже, відношення фактичних темпів зростання заробітної плати на один відсоток зростання продуктивності праці за її еталонним рівнем дає змогу виявити резерви зростання реальної заробітної плати за соціально-економічних умов, які склалися у виробничій сфері, і визначити необхідний рівень підвищення реальної заробітної плати за соціально-економічних умов, які склалися у виробничій сфері, і визначити необхідний рівень середньої заробітної плати згідно з економічним законом оплати праці.

Потреба вивчення вимог об'єктивних законів природи і суспільства впливає безпосередньо з учення В. Вернадського про біосферу і ноосферу [4]. У його творах виявляються наукові і методологічні підходи, використання яких дає змогу виявити панівну роль законів природи перед законами розвитку суспільства, що підтверджує історичну неминучість їх наслідків і справедливості учення В. Вернадського і дає можливість не тільки розуміти сутність таких законів, а й їх системність і підпорядкованість.

Зокрема, нашими дослідженнями встановлено таку підпорядкованість об'єктивних законів розвитку природи і суспільства:

1. Закон рівноваги розвитку природи і суспільства В. Вернадського, який відкрив закономірності світобудови і розвитку природи Землі через геологічні епохи протягом сотень мільйонів років і людства протягом мільйонів років, назвавши сферу життя живої природи біосферою. Згідно з цим ученням, встановлено закономірності розвитку людства, час формування глобальних результатів його діяльності, чергування революційного та еволюційного закономірного і поступального розвитку від нижчого до вищого, від матеріального до духовного, що вирізняє людину, піднімає її над тваринним світом, дає поштовх розвитку, самовдосконаленню, прагненню до істини і добра. Наприклад, в економічній сфері закон рівноваги проявляється в досягненні балансу інтересів підприємців і найманих працівників. У загальному вигляді під законом рівноваги ми розуміємо узгоджені в часі та просторі явища і процеси, які урівноважують протидіючі відхилення від закономірно встановлених тенденцій розвитку природи і суспільства.

2. Закон суспільного розвитку людства та його цивілізації, який підпорядковано загальному закону розвитку природи і суспільства, тобто закону рівноваги, суть і роль якого було розкрито нами як узгоджене в часі і просторі урівноваження закономірно встановленого діапазону відхилень значень процесів і явищ у природі та суспільстві від їх середнього значення. Цей закон регулює всі процеси і явища у Всесвіті, нашій планеті та поміж людей. Зокрема, у Всесвіті проява цього закону відображається у законах небесної механіки, у природі планети Земля – у зміні пори року, у людській сутності – у процесі асиміляції і дисиміляції обміну речовин, у міждержавних відносинах – у багатополярності світу, у соціальному середовищі – в узгодженості класових інтересів бізнесу і найманих працівників. В історичному контексті закономірність розвитку людства виявилася у зміні епох людської еволюції. Але різні еко-

номічні епохи у різних дослідників виявляються через різні критерії, тому їх кількість коливається від трьох до двадцяти епох. Тому ми в своїх дослідженнях, визначаючи історичні епохи за критерієм класовості суспільства, виявляємо лише три історичні епохи:

виникнення людства протягом мільйонів років із позакласовою структурою;

сучасну епоху рабства, існуючу протягом десятих тисячоліть за циклами: рабовласництво, феодалізм, капіталізм. Суспільна сутність цієї епохи виражається формою примусу до праці (фізично-рабовласницька, адміністративно-феодальна і економічно-капіталістична);

позакласова епоха майбутнього людства, яка перебуває в зачатковому стані в теренах загострення сучасної загальнопланетарної кризи, яка до того ще й посилюється коронавірусною пандемією, на початку третього тисячоліття.

3. Закон суспільного розвитку людства та його цивілізації, який підпорядковується загальному закону розвитку природи і суспільства, тобто закону рівноваги, суть якого можливо визначити як формування в планетарному масштабі світового співтовариства з високим рівнем духовності та суспільної свідомості, заснованого на принципах справедливості, добра і людяності й на базі суспільних продуктивних сил, здатних забезпечувати високий рівень матеріального буття людей та їх прагнення до досконалості своїх життєвих установ.

Відкриття та опанування такого закону світовим співтовариством знаменуватиме нове світорозуміння ролі перетворення соціально-суспільних відносин відповідно до досягнутого рівня продуктивних сил. Міра участі кожної людини у здійсненні даної мети як прояву її історичної місії визначається суспільною необхідністю, особистими соціальними потребами, вродженими і набутими здібностями до праці. Духовному перетворенню суспільства в контексті ноосферної доктрини і соціальних наслідків праці сприятиме повернення до єднання релігії з наукою, державою й освітою, оскільки заслуга релігії полягає саме в тому, що вона сформувала концепцію духовності людських дій і наполегливо просуває її у життя.

4. Закон відповідності способу виробництва рівню розвитку продуктивних сил, який проявляється у прогресивному зростанні рівня суспільних продуктивних сил у межах діючої економічної формації, якщо між ними забезпечується рівновага згідно з першим законом розвитку природи.

У межах цього закону найбільш динамічним елементом стають продуктивні сили, розвиток яких спричиняє зміни економічних формацій, котрі змінюються в тому разі, коли вони гальмують подальший розвиток продуктивних сил.

Процес виникнення нової економічної формації відбувається подібно народженню нової істоти з яйця птаха.

5. Основний економічний закон посткапіталістичної економічної формації зароджується в надрах діючої економічної капіталістичної системи під впливом зміни економічних умов у надрах діючої капіталістичної системи у відповідь до кризи діючої системи та закону суспільного розвитку людства та його цивілізації. Цілеспрямованість дії цього закону проявляється в необхідності задоволення розумних потреб суспільства за узгоджених обсягів і структури виробництва, його ресурсної та економічної забезпеченості в умовах суспільної форми власності на засоби виробництва.

Його економічною основою повинні бути наукова методологія та принципи формування соціальної моделі управління економікою держави, до яких ми відносимо: пріоритети соціальних цілей над економічними цілями; збалансованість обсягів і структури виробництва із внутрішніми потребами суспільства;

прогресивні форми господарського управління.

Висновки з проведеного дослідження. Результати наших досліджень переконують у тому, що виникнення на початку третього тисячоліття і поглиблення загальнопланетарної кризи існування людства як прояву погіршення природних і соціально-економічних умов існування людини наштовхують соціально-економічну науку до необхідності вияву тенденцій і спрямувань розвитку людського суспільства, а також пошуку засобів протистояння руйнівним проявам кризи у природі і суспільстві.

Та вже стає зрозумілим, що на шляху суспільних перетворень людству доведеться подолати перешкоди у вигляді дедалі глибших суперечностей між працею і капіталом, які було започатковано системою міжнародного монополістичного капіталізму як права олігархів на експлуатацію та економічне пригнічення людей. Очевидним є й те, що процесам соціального перевлаштування всього людства сприятиме формування нової ноосферної соціально-економічної науки розвитку

людства, яку ми визначаємо як людинознавство й яка створює теорію соціального перевлаштування людства в масштабі всієї планети. Звичайно, людству за таким сценарієм доведеться відмовитися від національної ознаки розподілу світу, а відтворити його за інтер-національною ознакою.

До основних положень наших наукових досліджень як передумови створення теорії соціального перевлаштування людства у третьому тисячолітті ми відносимо виявлення мети людського існування як досягнення загальнолюдської суспільності, а також винаходу механізму управління світом відповідно дії системи об'єктивних економічних законів розвитку природи і суспільства. Зазначено також використання винайдені методології кількісного рівня трудового потенціалу суспільства, за якою виявляється структура продуктивних сил і виробничих відносин. Установлені пропорції розподільчих відносин можуть стати науковою базою для обґрунтування величин законодавчо встановлюваних соціальних стандартів у системі соціального партнерства, що дає змогу предметно говорити про шляхи соціалізації та капіталізації виробничих відносин у перехідний період до безпосередньо обцинного способу виробництва, що стає передумовою прагнення світу до досконалості духовного, матеріального і суспільного буття самої людини.

Список використаних джерел:

1. Белопольский Н.Г. Энвайроника – наука будущего развития человечества : монография ; 3-е изд., перераб. и доп. Донецк : Ин-т экономики пром-сти, 2007. 436 с.
2. Буланов В.С. Основы социально-экономической теории развития человека : монография. Москва : Проспект, 2014. 208 с.
3. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. Москва : Айрис-пресс, 2004. 576 с.
4. Гальчинский А. Маркс и современный мир: гуманистическая доминанта. Киев : Либідь, 2015. 328 с.
5. Гец В.М. Какое будущее у социального государства? *Економіка України*. 2013. № 7. С. 4–20.
6. Задорожный Г.В., Задорожная О.Г. Человекомерная экономическая наука: проблемы методологии. Харьков : ВНОО им. В.И. Вернадского, 2015. 416 с.
7. Ковалёв В.Н. Предпосылки возникновения всеобщей науки «человековедение». *East European Science Journal (Warszawa, Polska)*. 2017. № 12(28). S. 27–35.
8. Ковалев В.Н., Атаева Е.А. Научные подходы к определению уровня оплаты труда в Украине. *Економіка України*. 2017. № 4(665). С. 67–79.
9. Ковальов В.М. Наукові підвалини соціального перевлаштування людства як історичної неминучості. *Проблеми економіки*. 2018. № 4. С. 176–187.
10. Ковальов В.М., Атаева О.А. Соціальні наслідки розвитку людської праці. *Економіка України*. 2016. № 11. С. 19–33.

References:

1. Belopolskyi, N.H. (2007) *Environika – nauka budushego razvitiya chelovechestva: monografiya*. Donetsk: Institut ekonomiki promyishlennosti.
2. Bulanov, V.S. (2014) *Osnovy sotsialno-ekonomicheskoy teorii razvitiya cheloveka : monografiya*. Moscow: Prospekt.
3. Vernadskiy, V.I. (2004) *Biosfera i noosfera*. Moscow: Ayris-press.
4. Galchinskiy, A. (2015) *Marks i sovremennyy mir: gumanisticheskaya dominanta*. Kiev: LibId.
5. Geets, V.M. (2013) *Kakoe budushee u sotsialnogo gosudarstva? Ekonomika Ukrainyi*.
6. Zadorozhnyiy, G.V., Zadorozhnaya, O.G. (2015) *Chelovekomernaya ekonomicheskaya nauka: problem i metodologii*. Harkov: VNOO im. V.I. Vernadskogo.
7. Kovalyov, V.N. (2017) *Predposylki vznikhoveniya vseobschey nauki «chelovekovedenie»*. *Preconditions for the emergence of the general science of "humanity"* : East European Science Journal (Warszawa, Polska), 12 (28), 27–35.
8. Kovalev, V.N., Ataeva, E.A. (2017) *Nauchnye podhody k opredeleniyu urovnya oplatyi truda v Ukraine*. *Scientific approaches to determining the level of wages in Ukraine: Economy of Ukraine*, 4(665), 67–79.
9. Kovalov, V.M. *Naukovi pidvalyny sotsialnoho perevlashtuvannya liudstva yak istorychnoi nemynuchosti*. *Scientific foundations of the social reorganization of mankind as a historical inevitability: Problems of the economy*, 4, 176–187.
10. Kovalov, V.M., Ataeva, O.A. (2016) *Sotsialni naslidky rozvytku liudskoi pratsi*. *Social consequences of human labor development: Economy of Ukraine*, 11, 19–33.

E-mail: ataeva.elena.uipa@gmail.com